

А.А. МУЗИКА,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора Державного науково-дослідного
інституту митної справи

КАТЕГОРІЯ «КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ» ТА ІНШІ, СУМІЖНІ КАТЕГОРІЇ, В АСПЕКТІ ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕМ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

I. Кваліфікація злочину (більш широко — кримінально-правова кваліфікація) — надзвичайно важлива теоретична і прикладна проблема. Цим пояснюється і неабиякий інтерес науковців до її вивчення [1].

У своєму виступі ми торкнемося *питання про коректність* формулювання тем дисертаційних досліджень (застосувавши узагальнений підхід — не персоналізуючи жодного автора, хоча дехто з них, можливо, впізнає себе), до якого причетні і відповідальні не лише здобувачі та їх наукові керівники (наукові консультанти), а й вчені ради, що затверджують відповідні теми.

Категорія «кваліфікація злочину» тісно пов'язана з іншими, суміжними категоріями: аналіз складу злочину, кримінально-правовий аналіз, кримінально-правова характеристика. Саме вони нерідко використовуються при формулюванні тем дисертаційних досліджень. У випадках, коли тема дисертації містить категорію «кваліфікація злочину», зміст дослідження загалом є узгодженим з предметом такого дослідження. Проблеми зазвичай виникають у разі використання при формулюванні теми дисертації інших зворотів.

Цей аспект давно привернув нашу увагу, оскільки в літературі зазначені категорії по-різному тлумачаться чи навіть ототожнюються. За такої ситуації предмет відповідного дослідження стає «гумовим» і зазвичай не знаходить належного висвітлення.

II. Особливу складність викликає оперування поняттям «кримінально-правова характеристика злочину». На відміну від ґрунтовно розроблених, наприклад, понять кримінологічної та криміналістичної характеристик відповідних злочинів, поняття «кримінально-правова характеристика злочину» (як не дивно) залишається «білою плямою» у теорії кримінального права. І це при тому, що в Україні захищається безліч дисертацій за темами, в яких фігурує аналізоване поняття (нерідко, як підзаголовок). Тому, без перебільшення, слід подякувати харківським колегам, які стали піонерами у дослідженні доктринального феномена «кримінально-правова характеристика злочину» [2].

В.І. Борисов і О.О. Пащенко кримінально-правову характеристику визначають як *«систему, суму спеціалізованої наукової інформації про певний вид злочинів»*. На думку авторів, елементами, що її утворюють, є: 1) соціальна обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за певний вид злочинів; 2) суспільна небезпечність певного виду злочинів, як їх матеріальний субстрат; 3) протиправність діяння та її місце в системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно небезпечної поведінки; 4) склад певного виду злочинів; 5) суспільно небезпечні наслідки та інші обставини вчинення злочинів, що знаходяться поза межами складу певного виду злочинів, але притаманні їх вчиненню; 6) особа злочинця [3].

Поки що умовно, без будь-яких зауважень, сприймемо запропонований підхід харківських вчених. Оскільки іншого визначення не існує (до речі, з моменту опублікування їхньої статті пройшло вже п'ять років), «відштовхнемося» саме від нього і проаналізуємо, як враховується (сприймається) у процесі дисертаційних досліджень наукова позиція В.І. Борисова та О.О. Пащенко. При цьому, однак, доцільно привернути увагу до такої обставини: елементи кримінально-правової характеристики злочину під номерами 2, 3 і 4 водночас належать до «предмета» кваліфікації злочинів; особа злочинця — не кримінально-правове, а кримінологічне поняття.

Огляд відповідних авторефератів кандидатських дисертацій свідчить про те, що їх автори мають різне уявлення про сутність кримінально-правової характеристики злочину, тобто предмет дослідження розкривається ними з урахуванням власних творчих уподобань (індивідуальних можливостей). При цьому навіть не робиться спроба пізнати поняття «кримінально-правова характеристика злочину», дати його визначення. І тому в авторефератах дисертацій, предметом дослідження яких задекларовано кримінально-правову характеристику певного злочину, можна відшукати (окрім аналізу складу злочину) і такі розділи (підрозділи), як: історичні, міжнародно-правові та порівняльно-правові аспекти; система злочинів; кримінально-правова протидія; звільнення від кримінальної відповідальності (як перспективний напрям розвитку кримінального законодавства); відмежування від суміжних посягань та кваліфікація за сукупністю злочинів; запобігання злочинним порушенням. По-суті, весь спектр кримінально-правових, і певний масив — кримінологічних проблем.

Водночас нам не вдалося відшукати жодного автореферату, де у межах дослідження кримінально-правової характеристики відповідного злочину йшлося б про особу злочинця чи про суспільно небезпечні наслідки злочину (інші обставини вчинення злочину), що знаходяться за

межами складу певного злочину, але при таманні його вчиненню. Іншими словами, запропонована В.І. Борисовим і О.О. Пащенкою структура наукового поняття кримінально-правової характеристики злочинів у пізнанні останніх наразі «не працює». Проте їх вини у цьому ми не вбачаємо.

Слід зазначити й таке: якщо складовою теми дисертації є поняття «кримінально-правовий аналіз», у таких працях можна відшукати підрозділи, де вивчаються питання про кваліфікацію злочинів, про особу злочинця; якщо тема була з підзаголовком «аналіз складу злочину», траплялися підрозділи, де розкривалася характеристика суспільної небезпеки і протиправності відповідного злочину.

Все це доводить, що чіткого, усталеного розуміння аналізованих понять теорія кримінального права ще не виробила. Подібна прогалина нерідко вносить плутанину в дослідження кримінально-правових проблем, безпідставно розширює чи, навпаки, обмежує предмет відповідного дослідження, зрештою — негативно відбивається на якості наукового продукту.

III. На нашу думку, кримінально-правова характеристика злочину, як наукова проблема, заслуговує бути предметом дослідження докторської дисертації за спеціальністю 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

У сфері пізнання проблем кваліфікації (кримінально-правової кваліфікації), використовуючи досвід білоруських колег, варто було б дослідити питання щодо кваліфікації, реєстрації та обліку злочинів — як єдину комплексну проблему. Цьому має передувати розробка і прийняття Закону України «Про єдину державну систему реєстрації та обліку злочинів (суспільно небезпечних діянь), передбачених Кримінальним кодексом України».

Виходячи за межі теми виступу, можна запропонувати і більш загальний рівень «втручання» в наукові інтереси здобувачів. Не посягаючи на творчу

самобутність і авторське право дослідників, не маючи наміру уніфікувати «все і всіх», не обмежуючи можливостей української мови, не претендуючи на істину в останній інстанції, пропонуємо замислитися над розмаїттям тем дисертаційних досліджень (окрім тих, що вже розглянуті вище): «кримінальна відповідальність...», «кримінальна відповідальність... (аналіз складу злочину)», «кримінально-правова протидія...», «кримінально-правова боротьба...», «кримінально-правовий вплив...», «кримінально-правова охорона...», «кримінально-правова оцінка...», «...проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності», «соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика...», «кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак...», «кримінально-правова і кримінологічна характеристика...». За великим рахунком, всі вони, на нашу думку, стосуються єдиного об'єкта дослідження — кримінально-правових відносин. Водночас питання про предмет дослідження залишається відкритим. Так чи інакше, актуальність порушених нами питань видається безспірною, вони очікують на своїх дослідників.

Список використаної літератури:

1. Див., наприклад: *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступлений. — М.: Юрид. лит., 1972. — 352 с.; *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступлений. — 2-е изд., перераб. и дополн. — М.: Юристъ, 1999. — 304 с.; *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 182 с.; *Бурчак Ф.Г.* Квалификация преступлений. — 2-е изд., доп. — Киев: По-

литиздат Украины, 1985. — 120 с.; *Тарарухин С.А.* Понятие и значение квалификации преступлений: учеб. пособие. — К.: КВШ МВД СССР, 1990. — 60 с.; *Тарарухин С.А.* Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. — К.: Юринком, 1995. — 208 с.; *Навроцький В.О.* Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: монографія. — К.: Атіка, 1999. — 464 с.; *Навроцький В.О.* Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. — К.: Юринком Інтер, 2006. — 702 с.; *Марітчак Т.М.* Помилки у кваліфікації злочинів: монографія. — К.: Атіка, 2004. — 188 с.; *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория, практика. — 3-е изд., перераб. и дополн. — М.: Центр ЮрИнфоР, 2005. — 457 с.; *Корнеева А.В.* Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие / под ред. А.И. Рагога. — М.: ТК Велби, Проспект, 2006. — 176 с.; *Коржанський М.Й.* Кваліфікація злочинів: навч. посібник. — Видання 3-тє, доповн. та переробл. — К.: Атіка, 2007. — 592 с.; *Кузнецов В.В., Савченко А.В.* Теорія кваліфікації злочинів: підручник. — 2-е вид., переробл. — К.: КНТ, 2007. — 300 с.; Вопросы квалификации, регистрации и учета преступлений / под общей ред. А.И. Лукашова. — 2-е изд., перераб. и доп. — Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2007. — 512 с.; *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы квалификации преступлений: лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / науч. ред. и предисл. В.Н. Кудрявцева. — М.: Городец, 2007. — 334 с.

2. *Борисов В., Пащенко О.* До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів / В. Борисов, О. Пащенко // Вісник Академії правових наук України. — 2005. — № 3. — С. 180—190.

3. Там само. — С. 181—182.